

В.М. Петров, канд. екон. наук, професор університету
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджується проблема диверсифікації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей її галузі як сфери матеріального виробництва. Доцільність диверсифікації, її об'єкти поєднання сільськогосподарського виробництва з іншими видами діяльності, тут обумовлюється дією багатьох факторів – природних, технологічних, організаційних, соціально-економічних, які існують об'єктивно, взаємодіють між собою, взаємно впливають один на одного і результати господарювання у цілому.

Як один з напрямів диверсифікації опрацьовуються методологічні основи і практичні рекомендації щодо організації підсобної промислової діяльності у сільськогосподарських підприємствах. У статті передбачається вирішити такі завдання: узагальнити методологічні підходи щодо організації підсобної промислової діяльності у сільськогосподарському підприємстві; опрацювати техніко-технологічні основи організації переробки сільгоспсировини; проаналізувати планову економічну ефективність виробництва продукції у внутрішньогосподарських підсобних промислових підрозділах; обґрунтувати перспективи розвитку підсобної промислової діяльності у сучасних умовах господарювання в АПК.

Ключові слова: диверсифікація, підсобна промислова діяльність, технологія, обладнання, ринок, ефективність, рентабельність.

Постановка проблеми. Становлення ринкових відносин у сільському господарстві України має свої специфічні національні особливості, що дуже часто не дозволяє ефективно адаптувати до наших реалій передовий іноземний досвід. Це повною мірою стосується і проблем диверсифікації виробничої діяльності у сільськогосподарських підприємствах. Багато питань залишаються не вирішеними як на теоретичному, так і на прикладному рівнях. У виступах практиків і сучасних наукових публікаціях можна зустріти як діаметрально протилежні погляди на проблему (від абсолютизації до повного

неприйняття), так і помірковані судження, що зайвий раз свідчить про її актуальність та необхідність пошуку нових, іноді нестандартних, організаційно-економічних шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи підвищення економічної ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств досліджуються у наукових працях Ільчука М.М., Маліка М.Й., Месель-Веселяка В.Я., Шпикуляка О.Г. та інших вчених. Проте складність порушених питань та необхідність застосування системного підходу до їх вирішення, який би враховував різні аспекти механізму становлення і розвитку підприємницької складової функціонування галузі, потребує подальших наукових і прикладних розробок у цьому напрямку.

Формулювання цілей статті. Досліджується проблема диверсифікації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Як один з шляхів її вирішення опрацьовуються методологічні основи і практичні рекомендації щодо організації підсобної промислової діяльності у господарствах. У відповідності до поставленої мети у статті передбачається вирішити такі завдання: узагальнити методологічні підходи щодо організації підсобної промислової діяльності у сільськогосподарському підприємстві; опрацювати техніко-технологічні основи організації переробки сільгоспсировини; проаналізувати планову економічну ефективність виробництва продукції у внутрішньогосподарських підсобних промислових підрозділах з урахуванням ресурсних можливостей господарств та ринкової кон'юнктури у регіоні; обґрунтувати перспективи розвитку підсобної промислової діяльності у сільськогосподарських підприємствах у сучасних умовах ведення господарської діяльності в АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське господарство, яке відрізняється від інших сфер матеріального виробництва низкою специфічних особливостей, найбільш успішно розвивається за умов раціонального співвідношення головних, додаткових і підсобних галузей. Доцільність диверсифікації, тобто поєднання сільськогосподарського виробництва з іншими видами діяльності, тут обумовлюється дією багатьох факторів – природних, технологічних, організаційних, соціально-економічних, які існують об'єктивно, взаємодіють між собою, взаємно впливають один на одного і результати господарювання у цілому [1, с. 195-197; 2, с. 287-289; 3, с. 118-120].

У загальнотеоретичному плані диверсифікація являє собою розширення асортименту продукції, що виробляється, освоєння нових видів виробництв і ринків збуту з метою підвищення загальної

ефективності ведення господарської діяльності та попередження банкрутства. При диверсифікації створюється декілька виробничих напрямів у межах одного підприємства [4, с. 16; 5, с. 34].

У сільськогосподарському підприємстві одним з найбільш ефективних напрямів диверсифікації є саме розвиток підсобної промислової діяльності. Слово «підсобний» тлумачиться як призначений у допомогу іншому, допоміжний. Призначення підсобного виробництва – сприяти найбільш ефективному розвитку основних видів діяльності, тобто виконувати у відношенні до них допоміжні функції. Але підсобний не означає другорядний. Без підсобних підрозділів і виробництв не обходиться жоден суб'єкт господарювання у будь-якій галузі народного господарства, бо вони забезпечують планомірний передбачуваний ритм роботи [6, с. 7].

Розвиток підсобних промислових виробництв у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах завжди був життєвою необхідністю. Селяни споконвіку разом з землеробством і тваринництвом займалися підсобним промислом. Обумовлювалося це як необхідністю приготування про запас продуктів харчування з виробленої сировини, виготовлення різних знарядь праці і предметів побуту, так і потребою у додатковому заробітку [7, с.10-12; 8, с. 5-8].

За часів панування колгоспно-радгоспної системи господарювання точилося багато дискусій навколо того, яким повинен бути рівень розвитку підсобної промислової діяльності, її частки у загальному обсязі виробництва валової продукції сільськогосподарських підприємств. Дуже часто мали місце необґрунтовані адміністративні обмеження. Так, наприклад, у сільськогосподарських підприємствах однієї природно-кліматичної зони вони директивно встановлювалися на рівні 30 %, а у господарствах іншої природно-кліматичної зони – на рівні 20 % валової продукції, що вироблялася. Деякі вчені вважали, що мінімальний рівень промислової продукції, який може суттєво впливати на ефективність господарювання, повинен складати 25-30 % валової продукції господарств. Проте аналіз показників розвитку основних галузей багатьох сільськогосподарських підприємств України засвідчив, що найкращих результатів в економіці і соціальному розвитку досягали саме ті господарства, які мали високий рівень підсобного промислового виробництва – до 40-50 % і вище у загальному обсязі виробництва валової продукції [9, с. 28].

В умовах ринкової економіки роль диверсифікації виробництва, як чинника економічної стабільності сільськогосподарських підприємств,

значно зростає. Вона дозволяє сільським товаровиробникам вистояти у несприятливій для ведення основного сільськогосподарського виробництва роки, зберегти трудові колективи. Доходи від підсобної промислової діяльності – це усталена, така, що не залежить від несприятливих погодних умов, частка надходжень грошових коштів, яка сприяє вирівнюванню доходів господарств за місяцями року.

Розбіжність між періодом виробництва і робочим періодом у рослинництві створює природну основу для його ефективного поєднання з несільськогосподарською діяльністю. Наприклад, період виробництва озимих зернових культур триває близько 300 діб, а робочий період, який охоплює обробку ґрунту, сівбу, догляд за посівами, збирання урожаю – від двох тижнів до місяця. Аналогічна закономірність спостерігається у садівництві, овочівництві та інших галузях рослинництва, що формує фактор сезонності виробництва, нерівномірний розподіл і використання трудових і матеріальних ресурсів протягом року, створює їх надлишок у міжсезонний період і нестачу у період масових польових робіт. Ці протиріччя і повинна, у першу чергу, вирішувати організація підсобних промислових виробництв.

До природних факторів диверсифікації можна віднести запаси сировинних ресурсів місцевого значення. Природні умови України доволі сприятливі для забезпечення різноманітними видами сировини, після переробки якої одержують необхідні продукти харчування, будівельні матеріали, корми, товари народного споживання непродовольчої групи. Природними джерелами сировини є ліси, надра, родовища корисних копалин. У більшості випадків для створення потужних промислових підприємств їй обсягів недостатньо, тому тут доцільно організовувати невеликі виробництва місцевого рівня власними силами сільськогосподарських підприємств або на кооперативних засадах.

На практиці та у наукових дослідженнях використовують різні методологічні підходи до класифікації підсобних промислових виробництв у сільськогосподарських підприємствах. По відношенню до основної діяльності розрізняють дві їх групи: пов'язані з сільськогосподарським виробництвом і не пов'язані з ним. Близьким до цієї класифікаційної ознаки є розподіл усіх підсобних промислових виробництв за видами сировини, що ними переробляється: такі, що переробляють сільськогосподарську продукцію і такі, що добувають і переробляють несільськогосподарську продукцію. За ознакою товарності розрізняють підсобні виробництва нетоварні, тобто такі, що обслуговують тільки потреби даного сільськогосподарського підприємства, і товарні, тобто такі,

що виробляють кінцеву продукцію або напівфабрикати для реалізації за його межами. Щодо продукції, однорідності її економічного призначення підсобні промислові виробництва сільськогосподарських підприємств класифікують за тими ж галузями, що і у великій переробній промисловості: м'ясопереробні, молочні, плодоовочеконсервні, борошномельно-круп'яні, комбікормові, лісозаготівельні і деревообробні, виробництво будівельних матеріалів тощо. Але за застосування будь-якого методологічного підходу при класифікації усі види підсобної промислової діяльності сільськогосподарських підприємств у визначальній мірі будуть обумовлюватися їх виробничою спеціалізацією [6, с. 8-9].

За науково обґрунтованої організації підсобних промислових виробництв вдається значно скоротити, а у деяких випадках і повністю виключити непродуктивні втрати шляхом переробки безпосередньо у сільськогосподарському підприємстві продукції, що має здатність до швидкого псування, погано транспортується і не знаходить належного попиту у період масового збирання. Певна частка плодоовочевої продукції і картоплі (особливо нестандартної і некондиційної) потребує застосування різних операцій промислового характеру з метою доведення її до повної готовності для споживання або закладання на тривале зберігання. Так, у садівничих та овочівницьких господарствах об'єктивно необхідно переробляти на місці 20-40 % валового збору плодів, 30 – ягід, 25 – винограду, капусти і баклажанів, 35 % огірків і томатів. Але фактично питома вага цієї рослинної сировини, що до недавнього часу перероблялася у сільськогосподарських підприємствах, була значно нижчою. Саме тому велика кількість продукції псувалася та йшла на годівлю худобі.

Збільшення частки промислової продукції у загальній структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств сприяє створенню в АПК таких організаційних форм господарювання ринкового типу як агропромислові підприємства та агрофірми. Категорію даного типу господарств у цілому характеризує наявність в їх організаційній структурі виробничих підрозділів з доробки, переробки і зберігання сільськогосподарської продукції. До 1991 р. головним критерієм віднесення сільгосппідприємства до категорії «агропромислового» була наявність у структурі його товарної продукції частки продукції підсобних промислових підрозділів не менше 25 %. Відмінними рисами агропромислових фірм (агрофірм) є наявність в їх організаційній структурі ланки ринкової інфраструктури (служб маркетингу, логістики, власної (фірмової) торгівельної мережі тощо) тобто залучення у схему

агропромислової інтеграції сфери обігу товару та його реалізації кінцевому споживачу [10, с. 36-38].

До 1991 р. деревообробка і виробництво будівельних матеріалів з місцевої сировини займали вагомую частку у загальній структурі промислової продукції сільськогосподарських підприємств. Але у сучасних умовах ведення господарської діяльності організація цих підрозділів стикається з суттєвими труднощами. Головні з них – це дефіцит лісоматеріалів (в Україні їх промислові запаси є тільки у деяких західних і північних регіонах) та велика вартість енергоносіїв (передусім кам'яного вугілля і природного газу), які необхідні у великих обсягах для випалювання цегли, черепиці, шиферу, керамічних труб тощо. Крім того, внаслідок критичного фінансово-економічного стану переважної більшості вітчизняних сільськогосподарських підприємств, у них значно скоротилося, а у деяких випадках і повністю припинилося проведення будівельних і ремонтних робіт, що значно обмежило попит на будівельні матеріали як з боку суб'єктів господарювання, так і з боку населення.

Проведені нами дослідження сучасного стану підсобної промислової діяльності у сільськогосподарських підприємствах Харківської області засвідчили, що у вартісному відношенні більше 90 % усієї промислово виробленої продукції сьогодні господарства отримують за рахунок переробки саме сільгоспсировини (головним чином продукції рослинництва). Найбільш поширеними видами є переробка зерна (виробництво борошна, круп, концентрованих кормів), насіння олійних культур (як правило, соняшнику) та виробництво продуктів харчування і напівфабрикатів з власної сировини (хліб, хлібобулочні та макаронні вироби).

Моніторинг технічного стану технологічного обладнання підсобних промислових підрозділів також засвідчив, що у багатьох сільськогосподарських підприємствах ще й досі використовуються машини і механізми застарілих конструкцій, при введені в експлуатацію яких свого часу бралася до уваги не стільки економічна ефективність виробництва продукції, скільки сам факт наявності підсобної промислової діяльності у господарстві. Ретельного економічного обґрунтування при створенні переробних потужностей, як правило, не проводилося, тому у технологічних системах використовувалися вузли та агрегати з характеристиками, які є відмінними від оптимальних.

Сьогодні ринок України у достатніх обсягах забезпечений вітчизняним та імпортним обладнанням для організації підсобної промислової діяльності у сільськогосподарських підприємствах. Широкий

асортимент машин щодо пропускнуої спроможності дозволяє підібрати технологічний комплекс для господарства будь-якого розміру з будь-якими обсягами виробництва сировини. Серед провідних українських промислових підприємств можна відзначити асоціацію «Прома», ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «РОСС», ПрАТ «Інститут Укроргстанкинпром», ПАТ «Електромаш», Науково-виробниче колективне підприємство «Екструдер» (усі м. Харків); Науково-виробниче підприємство «Укрекспо-Процес» та ТОВ «Тронка-Агротех» (м. Київ); Науково-виробниче об'єднання «Током» (м. Чернівці); ТОВ «Біоген» (м. Дніпро); ПАТ «Могилів-Подільський машинобудівний завод»; ПрАТ «Миколаївсільпроект» та ін. У цілому наведені виробники виробляють обладнання, яке відповідає сучасному конструктивному і технічному рівню, що підтверджується відповідними сертифікатами якості. Вітчизняні машини дещо відстають за ергономічними показниками та у дизайнерському оформленні (головним чином з-за відсутності окремих оздоблюваних матеріалів), але за ціною значно дешевші за відповідні закордонні аналоги.

Незважаючи на те, що в останні роки якісний рівень виробленої в Україні промислової продукції значно покращився, у господарській практиці непоодинокими є випадки, коли за мети здешевлення своєї продукції та одержання сьогочасної економічної вигоди окремі виробники постачають на ринок обладнання, яке виготовляється з порушенням конструктивних і технологічних вимог, з недотриманням чинних галузевих стандартів і нормативів. Внаслідок цього машини і механізми мають низькі інженерні та якісні показники, а продукція, що виробляється з їх використанням – незадовільні споживчі характеристики з неприпустимими екологічними і навіть небезпечними для здоров'я людей властивостями. Тому у процесі прийняття рішення щодо закупівлі переробного обладнання невідомого або маловідомого промислового виробника менеджменту сільськогосподарських підприємств необхідно обов'язково звертати увагу не тільки на його продуктивність і зовнішній вигляд, а й на відповідність чинним у державі технічним вимогам і стандартам.

Сегмент імпортного обладнання на українському ринку представляють головним чином європейські компанії: Braibanti, La Parmigiana, La Monferrina, La Prestigiosa, Ital Past, Ital-Progett (всі Італія); Bona, TMS та Prokor (Чехія); Skiold та ABC Hansen (Данія); Rol Mark та Spomasz Torun (Польща); Yukselis та HURMAK (Туреччина); Haul Busse GmbH (Німеччина); CIFT-KARTAL (Швейцарія-Туреччина); ANA-Group (Голландія-Туреччина); Green (Австрія).

З метою оцінки перспектив розвитку деяких напрямів диверсифікації господарської діяльності у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, нами були виконані розрахунки планової економічної ефективності найбільш поширених у сучасних умовах господарювання видів місцевої переробки сільгоспсировини: переробка зерна пшениці на борошно, гречки – на крупу, насіння соняшнику – на олію, а також виробництво макаронних виробів з сировини (борошна) власного виробництва. У дослідженнях ми керувалися певними вихідними методологічними положеннями. По-перше, для розрахунків були обрані комплекти сучасного вітчизняного переробного обладнання, що виробляються промисловими підприємствами м. Харків. Зокрема для млина – це технологічний комплекс основного і допоміжного обладнання МК-600 (виробник ПАТ «Електромаш»), для виробництва гречаної крупи – крупорушка «Харків'янка-500 КГ» (модель ЛПК-10) (виробник ПрАТ «Інститут Укроргстанкинпром»), для олійниці – прес-екструдер ППРМ-15,3/380-210 та для виробництва макаронних виробів – прес УІМІ-5,2/380-100 (виробник ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «РОСС»). Незважаючи на дещо нижчі споживчі характеристики у порівнянні з імпортними аналогами, в умовах складного фінансово-економічного стану переважної більшості сільськогосподарських підприємств регіону переробне обладнання цих виробників є більш прийнятним за критерієм «ціна – якість». Крім того, промисловий потенціал Харківської області у цьому сегменті переробного обладнання дозволяє задовільнити практично будь-які запити господарств щодо його асортименту і продуктивності, що разом з більш сприятливою ціною кон'юнктурою дає змогу значно скоротити стартові витрати на логістику, виконання пуско-налагоджувальних і ремонтних робіт та технічне обслуговування силами підприємства-виробника.

По-друге, при виборі номінальної потужності переробного обладнання ми виходили з прогнозованої наявності вільних товарних обсягів сільгоспсировини, які після виконання договірних зобов'язань, виплат у рахунок натуральної оплати праці працівникам підприємства та в якості орендної плати за земельні і майнові паї можна буде спрямувати на внутрішньогосподарську переробку. Крім того, у розрахунках у кожному конкретному випадку нами були враховані потреби сільського населення у послугах щодо переробки власного зерна, насіння олійних культур тощо на давальницьких умовах, а також можливість надання послуг з переробки сусіднім сільськогосподарським підприємствам за відповідну плату (таблиця).

**Планова економічна ефективність переробки сільгоспсировини
у сільськогосподарських підприємствах Харківської області
(у розрахунку на рік)**

Показники	Млин (МК-600)	Олійниця (ППРМ-15,3/380-210)	Крупорушка (Харків'янка-500 КГ)	Макаронний цех (УМП-5,2/380-100)
Продуктивність основного обладнання (по сировині), кг/год.	600	175	500	120
Обсяг переробки сировини, кг	1021500	298100	844000	202572
Обсяг виробництва основної продукції, кг	735300	107316	565000	151929
Всього прямих виробничих витрат, грн:				
з сировиною	1726949	576916	6369849	767245
без сировини	457441	127893	598829	281072
Собівартість переробки 1 кг сировини, грн	0,45	0,43	0,71	1,85
Витрати на реалізацію, %	14,5	20,0	9,5	11,5
Повна (комерційна) собівартість продукції, грн/кг	1977357	692299	6974985	855478
Виручка від реалізації продукції, грн	2526979	1028445	9010625	1076164
Плановий прибуток від реалізації продукції, грн	549622	336146	2035640	220686
Рівень рентабельності, %	27,8	48,6	29,2	25,8

З урахуванням того, що розрахунки проводилися нами не на певну дату, а протягом 2015-2017 рр., найбільш повно економічну ефективність внутрішньогосподарської промислової діяльності у сільськогосподарських підприємствах буде характеризувати відносний показник рівня рентабельності. За досліджуваний період за різними варіантами він коливався у діапазоні 25,8-48,6 %, що було на рівні середньозваженого значення показника по галузі рослинництва у господарствах і свідчить про прийнятний рівень прибутковості цього виду аграрного бізнесу.

Висновки. Проведені нами дослідження у цілому свідчать про доцільність організації внутрішньогосподарських виробничих підрозділів з переробки сільгоспсировини у сільськогосподарських підприємствах

Харківської області у сучасних умовах господарювання. При цьому слід відзначити, що для розрахунків ми брали новітні модифікації технологічного обладнання малої потужності, які сьогодні пропонуються сільським товаровиробникам вітчизняними промисловими підприємствами. За продуктивністю ці технологічні системи знаходяться на рівні вже існуючих у господарствах, але за техніко-експлуатаційними характеристиками є значно кращими за них. До переваг сучасного обладнання слід віднести більший вихід готової продукції (у середньому на 6-8 %), її кращі якісні показники, значно менші витрати електроенергії, зручність в обслуговуванні та менший рівень безповоротних втрат у технологічному процесі. Відносно невелика маса і розміри дозволяють розташовувати його в будь-яких вільних виробничих приміщеннях. Але наявність таких новітніх технологічних систем у господарствах області ще дуже обмежена.

Проведені нами дослідження свідчать, що в умовах сьогодення реального впливу на пропозицію національного, а тим більше експортного ринку переробні підрозділи сільськогосподарських підприємств не справляють. Незважаючи на прийнятну собівартість виробництва продукції на перешкоді її просуванню на ринку постають суто організаційні проблеми. Невелика продуктивність переробного обладнання не дозволяє формувати за стислі терміни достатні за обсягами оптові партії продукції, з якими доцільно було б виходити на ринок. До того ж невелика продуктивність апріорі призводить до спрощення технологій, що унеможлиблює навіть у сучасних модифікаціях обладнання застосовувати сучасні інноваційні прийоми переробки сільгоспсировини задля забезпечення високих вимог споживачів і стандартів щодо якісних характеристик готової продукції. Мережі великих супермаркетів, які сьогодні пропонують на ринку найвищі закупівельні ціни, прагнуть співпрацювати з відомими торгівельними марками, які характеризуються доброю репутацією серед споживачів і можуть забезпечити постачання партій високоякісної продукції у зручній дрібній упаковці в чітко визначені у контрактах терміни.

Роботу більшості підсобних промислових підрозділів сьогодні необхідно розглядати як тимчасове явище зумовлене нестабільністю розвитку економіки АПК і необхідністю «виживання» сільських товаровиробників. З розвитком нових досконалих форм вертикальної виробничої інтеграції сільського господарства і крупної переробної промисловості та формуванням ефективної ринкової інфраструктури вони будуть відігравати роль допоміжних підсобних виробництв для побудови

раціональної організаційної структури господарств, забезпечення їх внутрішньогосподарських потреб у продуктах харчування, часткового задоволення споживчого попиту на місцевих регіональних ринках та надання послуг населенню щодо переробки сільськогосподарської сировини на давальницьких умовах. На базі економічно міцних господарств, за умов забезпечення належного контролю санітарних і технологічних вимог, на основі горизонтальної кооперації сільськогосподарських товаровиробників однієї сировинної зони можлива концентрація промислового виробництва продуктів харчування з більшою доданою вартістю з подальшим удосконаленням технологій, впровадженням ліній з глибокого очищення і фасування продукції у дрібну тару, її зберіганням і реалізацією кінцевому споживачу. Такі форми організації підприємницької діяльності у галузі дадуть можливість виробляти продукцію належного рівня якості і ціни, сприятимуть формуванню конкурентного середовища на споживчому ринку й створять гідну конкуренцію крупним комбінатам хлібопродуктів і спеціалізованим переробним підприємствам.

Бібліографічний список: 1. Азізов С.П., Канінський П.К. Організація аграрного виробництва і бізнесу: підручник / за ред. проф. С.П. Азізова. – Київ: Фенікс, 2006. – 790 с. 2. Березівський П.С., Михалюк Н.І. Організація виробництва в аграрних формуваннях: навч. посібник / за ред. П.С. Березівського. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с. 3. Петров В.М. Організація виробництва та планування діяльності на підприємствах АПК: навч. посібник / Харк. нац. аграр. ун-т. Харків: Майдан, 2016. – 362 с. 4. Довідник підприємця / Укладачі: М.Ф. Черенок, Т.Ф. Зайченко. – Київ: Слово, 1992. – 114 с. 5. Коноплицкий В.А., Филина А.И. Маркетинг, рынок, финансы: термин. словарь. – Киев: Имэкс, 1992. – 184 с. 6. Петров В.М. Організація підсобних промислових та переробних підприємств: навч. посібник. – Харків: ХНАУ, 2002. – 192 с. 7. Лещук П.С. Оживлені ремесла. – Київ: Знання, 1990. – 48 с. 8. Богдан І.Ф., Лазня В.В., Шепотько Л.О. Промислові виробництва на селі / за ред. І.Ф. Богдана. – Київ: Урожай, 1992. – 173 с. 9. Пронтарский Ю. Подсобная промышленная деятельность в сельскохозяйственных предприятиях. *АПК: экономика, управление*. – 1991. – № 4. – С. 27-29. 10. Ринок продовольства: проблеми формування і розвитку: монографія / за ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойка, М.Г. Лобаса. – Київ: УкрІНТЕІ, 1993. – 236 с.

Петров В.Н. Диверсификация производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Исследуется проблема диверсификации хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий с учётом особенностей отрасли как сферы материального производства. Целесообразность диверсификации, то есть совместное ведение сельскохозяйственного производства с другими видами деятельности, тут обусловлено действием многих факторов – природных, технологических, организационных, социально-экономических, которые существуют объективно, взаимодействуют между собой, взаимно влияют друг на друга и результаты хозяйствования в целом.

Как одно из направлений диверсификации прорабатываются методологические основы и практические рекомендации по организации подсобной промышленной деятельности в сельскохозяйственных предприятиях. В статье предполагается решить следующие задачи: обобщить методологические подходы в сфере организации подсобной промышленной деятельности в сельскохозяйственном предприятии; проработать технико-технологические основы организации переработки сельхозсырья; проанализировать плановую экономическую эффективность производства продукции во внутрихозяйственных подсобных промышленных подразделениях; обосновать перспективы развития подсобной промышленной деятельности в современных условиях хозяйствования в АПК.

Ключевые слова: диверсификация, подсобная промышленная деятельность, технология, оборудование, рынок, эффективность, рентабельность.

Petrov V.M. Diversification of agricultural enterprises economic activity. The problem of agricultural enterprises economic activity, taking into account the features of the industry as a sphere of material production, is researched. It is noted that the expediency of the diversification, that is the combination of agricultural production with other activities, is substantiated here by the action of many factors, such as natural, technological, organizational, and socio-economic ones. These factors exist objectively; interact with each other, have a mutual influence and affect the economic results in general.

In general theoretic perspective the diversification is an expansion of manufactured commodities, mastering new methods of production and sales markets in order to increase the overall efficiency of economic activity and preventing the bankruptcy. Along with the diversification several production lines within the same enterprise are created.

In order to evaluate the perspectives of development of some directions of economic activity diversification of agricultural enterprises in Kharkiv region, the analysis of the most widespread methods of agricultural row material local processing under modern economic conditions was made in the article.

The object of the research is technical and technological and organizational and economic aspects of the organization of the subsidiary economic activity at an agricultural enterprise as one of the directions of its economic activity diversification.

The aim of the work is working out the methodological bases and practical recommendations as for the directions of the economic activity diversification of the agricultural enterprises. In accordance with the given goal, it is planned to solve in this article the following tasks: to generalize the methodological approaches concerning the organization of the subsidiary industrial activity at the agricultural enterprises; to work out technical and technological bases for the organization of agricultural row materials processing; to analyze the planned economic efficiency of production in the intrafarm subsidiary industrial subdivisions, taking into an account the resource potential of the farms and market conditions in the region; to substantiate the perspectives for development of the subsidiary industrial activity at the agricultural enterprises under modern conditions of carrying out economic activity in the agro industrial complex.

The methods. While writing the article such methods of research as monographic and constructive and calculative were used.

The results of the work consist in substantiating the proposals as for the organization of subsidiary industrial activities at the agricultural enterprises and forecasting the perspectives for its future development.

The scope of the results applicability. The organizations of economic and commercial activities of the agricultural enterprises.

Key words: diversification, subsidiary industrial activity, technology, equipment, market, efficiency, profitability.

Стаття надійшла до редакції: 23.01.2018 р.